

DANNE NORDLING:

För och emot löntagarfonder

Debatten om de sk löntagarfonderna handlar ofta om kritik mot LO-SAP:s motiveringar för att löntagarfonder bör införas. För att motståndarnas synpunkter skall vinna förståelse hos den breda allmänheten borde också offensiva motargument föras fram, menar Danne Nordling som här redovisar en argumentationsanalys av fonddebatten.

Argumentationsanalys är en teknik för att strukturera debatten i en fråga för att man bättre skall kunna utröna om argumenten är relevanta och om de är hållbara eller ohållbara. Först gäller det att formulera huvudtesen som på ett ofta tillspetsat sätt anger vad debatten handlar om. Jag formulerar huvudtesen på följande sätt:

Det bör införas fackligt eller politiskt styrda fonder som skall äga en väsentlig del av de stora företagen.

Därefter gäller det att hitta argument i debatten för respektive mot denna huvudtes. Nästa steg är att finna argument för och emot de nyss nämnda argumenten för och emot huvudtesen osv. Är man noggrann kan man konstatera långa argumentationskedjor för vart och ett av huvudargumenten för och emot huvudtesen. Jag skall kortfattat beröra sex argument för och sex argument mot huvudtesen.

Argument för:

- 1 Ger förmögenhetsutjämning
- 2 Fördelningspolitiskt bra
- 3 Bryter privat makt
- 4 Ger kapitalbildning
- 5 Stabilisering
- 6 Socialism

Argument mot:

- 1 Förvärrar krisen
- 2 Sänkt standard
- 3 Ej marknadsekonomi
- 4 Maktkoncentration
- 5 Byråkrati
- 6 Risk för börskrasch

En av anledningarna till att löntagarfondsdebatten har uppfattats som snårig och nästan obegriplig är att den handlat om tekniska detaljer i fondernas konstruktion och egentligen inte alls om huvudargumenten. Ibland har man nästan fått intrycket att den huvudtes som folk diskuterade för och emot var någonting i stil med "Löntagarfonder bör vara kollektiva" vilket innebär att man hoppat över frågan vad dessa fonder egentligen skulle vara bra för.

När LO och SAP så småningom förde fram sina motiveringar för fonderna, kastade sig kritikerna över dessa argument med allehanda motargument i stället för att koncentrera sig på de direkta huvudargumenten. Inte att undra på att den breda allmänheten, som ej hade följt fonddebatten, inte förstod särskilt mycket av fondmotståndarnas resonemang. I denna debatt måste motståndarna ju först förklara vad LO/SAP ville och sedan förklara att LO/SAP hade fel. Denna defensiva debatt skall jag redovisa efter genomgången av de offensiva huvudargumenten mot löntagarfonder.

Argument mot

Löntagarfonder förvärrar den ekonomiska krisen. Här följer några av argumenten som stöder denna tes:

Ökade kostnader. En höjning av arbetsgivaravgifterna med 1 procent samtidigt som andra pålagor införs (tex proms) försämrar företagets internationella konkurrenskraft i ett läge då avgifterna egentligen

borde sänkas för att öka konkurrenskraften.

Hämmar investeringarna. En kapning av vinsterna med 20 procent av avkastningen över 15 eller 20 procent på det egna kapitalet hämmar de bästa företagens möjligheter att expandera och investera. Dessa arbetar ofta på exportmarknaderna varav följer att underskottet i utrikeshandeln blir större än vad det annars hade blivit.

Ökad löneglidning. Vinstkapningen är en sorts straffskatt som tillsammans med bolagsskatten på 58 procent i en del fall, där företagen utnyttjat sina avskrivningsmöjligheter, leder till att två tredjedelar av vinsten skall betalas i skatt eller levereras till en fond i Stockholm. Detta kan upplevas som så meningslöst att företaget hellre ökar lönerna.

Förlorad framtidstro. Det finns en risk för att företag flyttar utomlands tillsammans med många duktiga företagare om fonder införs. Andra företag upphör kanske att investera eftersom de tappar tron på framtiden. Redan debatten om fonderna har fått vissa sådana effekter.

Subventioner till dåliga företag. Inrättandet av 24 länsfonder riskerar att leda till att vi får 24 subventionskassor av typ "Åslings akutmottagning". Den fondstyrelse som hellre satsar pengarna på ett profitabelt projekt utanför länet i stället för att "rädda sysselsättningen" inom länet kommer knappast att bli omvald av väljarna i länet.

2 Sänkt levnadsstandard. Oberoende av hur fonderna tekniskt konstrueras kan

man hävda att ett fondsystem som får ett dominerande inflytande över företagen riskerar att leda till att den ekonomiska kvalitén på de beslut som fattas i näringslivet försämras. Och ofta sägs detta vara avsikten med löntagarfonderna. Effektiviteten i produktionen är inte längre så viktig.

Det nya uppdraget är ju enligt Anna Hedborg och PO Edin på LO att förbättra arbetsmiljön och andra arbetsförhållanden i stället för att sträva efter vinst.

Sänkt standard är egentligen en helt naturlig konsekvens. Vad vore det för vits med löntagarfonder och "ekonomisk demokrati" om inte de nya ägarna fattade annorlunda beslut i näringslivet än dagens ägare och företagare?

Oavsett om fonderna kommer att styras av landstingsmän eller fackföreningsfolk kommer knappast de fondägda företagen att tillåtas konkurrera ut varandra. Inte heller kommer fonderna att stillatigande finna sig i att ny import allvarligt skulle få hota dessa företags existens. De praktiska erfarenheterna som finns av sådan politisk styrning av företag visar att rationaliseringar och nyföretagande hämmas. De expansiva investeringar som ett politiskt styrt näringsliv tenderar att satsa på har karaktären av "skrytprojekt" av typ Concorde eller Stålverk 80, vilka drivs fram oberoende av om de är företagsekonomiskt lönsamma.

3 Risk för att marknadsekonomi går under. Det ursprungliga syftet med löntagarfonder var att införa någon sorts socia-

lism. Detta erkände Rudolf Meidner öpp 1975. Gunnar Nilsson talade om en "bl gul socialism". Det nu aktuella förslaget innebär att börsföretagens aktiemajoritet kan övertas på 6-7 år. Därefter kan ett stort antal mindre och medelstora aktieföretag köpas upp. Eftersom fondsystemet får nya pengar varje år kommer på mycket lång sikt alla privata aktieföretag att kunna köpas upp.

Även om många nu säger att avsikten med fonderna inte är att avskaffa marknadsekonomi finns det inte något i förslaget som motverkar risken att den fria företagsamheten går under. Förslagsställarna har inte på något sätt kunnat visa att riskerna för detta är minimala. När det gäller kärnkraften fördras det däremot en utförlig bevisning om hur små riskerna är och ändå är många inte nöjda.

Vem vill ha ett socialistiskt system som riskerar att leda till ett producentstyrt näringsliv utan konkurrens? Konsumenternas inflytande skulle försämrast. De skulle bara få köpa sådant som politikerarna stämde att man skulle producera. Konsumentintresset skulle tillvaratas av producenterna och löntagarintresset av arbetarna! Det skulle uppstå behov av en fackföreningsrörelse som Solidaritet i handeln.

4 Risk för verklig maktkoncentration. Avsikten är att först ta över alla börsföretag och aktieföretag med mer än 500 anställda. När detta skett, riskerar de mindre och medelstora företagen att komma i

färligt beroendeförhållande till de socialiserade storföretagen. För att få leverera till eller köpa från dessa företag kan ett villkor bli, att de mindre företagen skall sälja aktier till fondsystemet. Vi vet att man på LO-kongressen 1976 tyckte, att även företag med färre än 50 anställda borde övertas av fondsystemet.

Även tidningar och bokförlag skulle kunna köpas upp denna väg. Redan dessförinnan skulle misshagliga tidningar och förlag kunna råka ut för störningar i leveranserna av trycksvärta, papper och teknisk utrustning från den fondägda delen av näringslivet.

Vem skulle våga kritisera någonting i detta system som samtidigt var den nästan enda arbetsgivaren? Fondsocialism skulle betyda pluralismens undergång och en enorm maktkoncentration som är oförenlig med ett fritt samhällsskick.

5 Risk för byråkrati. "Ekonomisk demokrati" innebär att näringslivet skall styras genom majoritetsbeslut i politiska församlingar och inte av marknadskrafterna (dvs utbud och efterfrågan). För att samordna alla beslut och åstadkomma det som SAP kallar "planmässig hushållning" måste en central administration byggas upp. Ett planeringsdepartement med underställda verk och myndigheter kräver mycket resurser.

Men det allvarligaste är ändå att beslutsfattandet i denna byråkrati blir mycket stelare och ineffektivare än i ett fritt näringsliv. Om det blir nödvändigt att reglera priserna kommer detta att leda till

brist på vissa varor och köbildning. Administrativt reglerad produktion kan också leda till stora överskott på varor som konsumenterna inte vill köpa. Detta är välkända fenomen i öststatsekonomierna.

6 Risk för börskrasch. Löntagarfonderna kommer att köpa aktier på börsen vilket i och för sig tenderar att höja kurserna. Det finns dock två skäl till att aktieutdelningen på de nuvarande ägarnas kvarvarande aktier så småningom kommer att minska.

När löntagarfonderna fått ett dominerande inflytande över ett företag är det oekonomiskt att lämna utdelning till sig själv om detta samtidigt skulle leda till att bolagsskatt skall betalas och de gamla ägarna skulle få pengar. Visserligen skall fonderna lämna en genomsnittlig utdelning till ATP-systemet, men om många företag inställer sin utdelning betyder detta inte så mycket.

Även om man skulle vilja ge utdelning till de gamla ägarna kan detta bli omöjligt om företagen sköts så dåligt att de inte går med vinst. Se hur fackföreningsrörelsen har skött BPA!

Minskad eller utebliven utdelning utgör en stor risk för en börskrasch. Då skulle de som satsat sitt sparande i produktionen förlora mycket pengar medan de som satsat på fastigheter, guld, diamanter och mattor m m skulle kunna registrera en värdeökning på sitt improduktiva kapital. Är detta rättvist?

Argument för

I det följande redovisas mycket kort sex argument för huvudtesen och vissa motargument mot dessa.

1 Löntagarfonder utjämnar förmögensfördelningen.

Motargument: Löntagarfonder ger ej några förmögenheter till de anställda löntagarna. Det pågår redan en "naturlig" spridning av förmögenheterna i samhället. Löntagarfonder skulle tvärtom koncentrera förmögenheterna till de fackliga organisationerna.

2 Löntagarfonder behövs för att minska aktieägarnas vinster vid en vinstökning för företagen.

Motargument: De större aktieägarna skulle inte få någon positiv real avkastning på sina aktier efter skatt ens vid en mycket kraftig vinstuppgång. Om inflationen är 10 procent får en aktieägare med 1 miljon kronor en förlust på 17 600 kronor (-1,8 %) även om avkastningen i form av värdestegring och utdelning blir 16 procent - dvs 6 procent realt.

3 Löntagarfonder behövs för att inte högst tre personer skall kunna bestämma på bolagsstämman i 90 procent av börsföretagen.

Motargument: Detta argument är inte relevant. Även om det behövs 100 eller 10 000 personer på bolagsstämmorna för att tillsätta styrelsen för företagen skulle LO och SAP inte vara nöjda. Det är inte den "privata maktkoncentrationen" som man

egentligen vill avskaffa utan marknadsberoende av ägare som ställer lönsamhetskrav. Ägandespridning kan aldrig ge da jobben i olönsamma företag.

4 Löntagarfonderna behövs för att företagen skall få pengar till sin investeringsökning.

Motargument: Det finns ingen "kapitalbrist". Kapitalbildningen hämmas i stället av bristen på lönsamma investeringsprojekt. Vinstnivån för produktiva investeringar ligger på bara halva bankräntan. Om vinsterna får öka till normal nivå kommer investeringarna klaras om företagen lyder emittera för 2 miljarder kronor nya aktier per år enligt långtidsutredningen. Det kan klaras genom det nya skatteförfarandet.

5 Löntagarfondernas vinstkapning behövs för att vinsterna skall kunna öka och inte försvinna i löneökningar.

Motargument: Löntagarfonder kommer inte att bidra till en stabilisering av lönevecklingen av följande fyra skäl:

- a) LO kan aldrig garantera vilken löneökning som blir resultatet så länge det finns en fri arbetsmarknad.
- b) Det kan rimligtvis inte ligga i LO:s löntagarnas intresse att medvetet sabotera en återgång till en rimlig vinstnivå eftersom det skulle innebära att man sågaden gren man själv sitter på.
- c) Löntagarfundsutredningens egna expertstudier visar att löneglidningen

tydligt påverkas av förändringar i lönsamheten.

d) Vinstkapningen riskerar att leda till ökad löneglidning. Se huvudargumentet nr 1 mot fonderna.

Löntagarfonder är ett bättre sätt att införa socialism än en traditionell total-socialisering som väljarna aldrig kommer att acceptera.

Motargument: Detta argument är bara relevant för dem som anser att socialism har ett eget värde. Det är möjligt att argumentet kommer att visa sig hållbart. Men detta beror sist och slutligen på hur stort motståndet blir från dem som inte önskar socialism genom löntagarfonder.

Avväg för och emot

Även om det finns hållbara argument för löntagarfonder (vilket synes mindre san-

nolikt) betyder detta inte att löntagarfonder bör införas. Om det även finns hållbara argument mot fonderna måste en avvägning ske. Här skall ges ett exempel:

Antag att löntagarfonder verkligen var ett effektivt sätt att hålla tillbaka löneökningarna i nästa avtalsrörelse. Skall vi då använda detta medel om det samtidigt riskerar att innebära att vi avskaffar marknadsekonomin? Kan man inte hitta andra medel att uppfylla detta mål?

Även om vi inte skulle kunna finna andra vägar att gå för att uppfylla de mål som argumenten 1–5 för fonderna innebär, kan priset för dessa mål ändå anses vara för högt. Det finns en majoritet bland väljarna som inte vill ha socialism. Löntagarfonder skulle då innebära att vi kastade ut barnet med badvattnet.